

BESZÁMOLÓ A 2021. ÉVI ÖSZTÖNDÍJAS IDŐSZAKRÓL

A 2021-es évre elnyert második évfolyamos Kállai Ernő-ösztöndíjas pályázatomban a témájának *A tájkép jelentésváltozásai a 20. századi magyar és a kortárs magyar művészetben* címet jelöltem meg. Kutatásaim céljaim között több szakmai és ismeretterjesztő tanulmányt, illetve szakfolyóiratban publikálható műkritikát jelöltem meg. A kutatási program első felében a tájképfestészettel kapcsolatos nemzetközi szakirodalmat olvastam (J. Ritter, S. Schama), illetve több nemzetközileg elismert képzőművész munkásságát tanulmányoztam, akiknek a tájképi látvány fontos elemként szerepel. (A. Kiefer, W. Kentridge korai munkássága, L. Arruda) Igyekeztem azt is feltérképezni, hogy az utóbbi időszakban (még a járvány előtt) milyen a kortárs művészet és a tájkép történetét tárgyaló nemzetközi kiállítások voltak. (pl. *Nature+Abstraction*, Fondation Beyeler, Zürich, 2018)

A kutatás során több interjút készítettem azokkal a magyar művészekkel, akiknek korábban ismertem az emberi és természet viszonyát kutató műveit (pl. Szabó Klára Petra), illetve olyan „szemtanúkat”, akik aktív résztvevőként (pl. Szelényi Lajos, Hézsó Ferenc) voltak jelen az 1960-as évek magyar képzőművészetében, illetve természeti jelenségekre is reflektáló művészeti csoportok tagjai voltak. A velük készített interjúkat feldolgoztam és legépeltem, hogy hivatkozhatjak rájuk a jövőben is.

A Kállai-ösztöndíjas periódus eddig eltelt időszakának fontos eredménye, hogy több műkritikát közöltem olyan alkotókról, akiknek munkásságát kiemelten fontosnak tartom kutatási témám szempontjából. (Az ösztöndíjas időszakban megjelent írásaim listája a beszámoló végén, az összes megjelent cikk listája az MTMT adatbázisban található meg.) Szerencsének mondható, hogy az újrainvitálást követően látogatható újra kiállítások közül több vidéki helyszínre is eljutottam. (pl. Hódmezővásárhely, Kaposvár, Szentendre, Veszprém)

Áprilisban írtam a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeumban három fiatal kortárs magyar festő közös kiállításáról *Belső tájak, külső ingerek* címmel. A három alkotó közül elsősorban Szabó Klára Petra a természeti tájba helyezett autobiografikus jellegű műveit ismertettem és vettem össze a romantika korszakát követő európai művészeti hagyomány természetképével.

2021 júniusában megjelenhetett az Egry József balatoni tájakat ábrázoló képeiről készített írásom, amelyet az *Országút* című új kulturális magazin nyári különszámában publikáltam. Az *Őröktől árnyékok* címmel az utóbbi években Egry Józseffel kapcsolatos adatgyűjtésemből (Egry József levelezése) építkezve fejtettem ki a festő tájképeinek recepciójából eredő, a Balaton mint „nemzeti táj” azonosítást lehetővé tevő olvasatról.

A MANK megkeresését követően 2021 júliusában rövid kritikát írtam a *Kortárs online* című internetes folyóirat számára a MANK szentendrei galériájában megrendezett *Kapcsolatok* címmel megrendezett kiállításról, amelyről kimutattam, hogy a kuratori válogatásba bekerült művek a járványügyi korlátozások miatti elmagányosodás művészi léthelyzetére reflektáltak. Több olyan alkotást is bemutattam, amely a fiatal művészgeneráció természetképéről foglalt állást.

A veszprémi Művészetek Háza – Vass László Gyűjtemény által rendezett Klimó Károly *Kicsi és nagy* című kiállításáról 2021 augusztusában jelentettem meg egy rövid cikket, mivel az ott bemutatott festmények jelentős részét Axel Matthes német író *A táj megvilágítása* című írása inspirálta. A *Séd* című kritikai folyóiratban megjelent írásomban rámutattam arra, hogy Klimó kiállítása Matthes tájképekről alkotott poétikus szövegének mély megértése mellett készült el.

A 2021 szeptemberi beszámolót követő időszakban két rövidebb írásom jelent meg. Az egyik rövid elemzése a 2020-ban koronavírusban elhunyt, az 1960-as évek „vásárhelyi iskolának”

nevezett generációjához tartozó Fülöp Erzsébetről és a munkásságában jelenlévő tájképi szemléletről. A másik pedig ugyancsak egy rövid ismertetés a kaposvári Vaszary Galériában megrendezett Rippl-Rónai és a fiatalok című tárlatról, amelyben érintem a somogyi művészek balatoni tájképeinek kérdését és a balatonmelléki művésztelep-alapítási kísérleteket is.

Az ösztöndíjas időszakban a nagybányai művésztelep alapításának 125. évfordulójára rendezett tudományos konferencián tartottam előadást *Nagybányai tájak, alföldi tájak* címmel a nagybányai művésztelep és az ott tanuló alföldi tájképfestők táj- és természetszemléletéről és az 1896-os alapítású kolónia regionális hatásáról, példanélküli sikereiről. A konferenciát követő, Szücs György (SzM MNG) által szerkesztett tanulmánykötetbe hasonló címmel írok egy tanulmányt, amelyet 2021. januárjában fejezek be. A tanulmányban elsősorban azt a tézist fejtem ki, hogy a nagybányai tájképfestészet megkerülhetetlen volt a magyar modernizmus, modernista festészet kialakulása szempontjából, mivel olyan sok fiatal művész látogatta mint semelyik másik konzervatívabb jellegű művészképzéssel foglalkozó intézményt a közép-kelet-európai régióban, így a hatása tetten érhető már alig pár évvel megalakulását követően az alföldi régióban is, ahol Hollósy Simon több korai müncheni, majd nagybányai tanítványa (Nyilasy Sándor, Rudnay Gyula) telepedett le. Így áttételesen az századforduló dél-alföldi városaiban tevékenykedő modernebb felfogású és témaválasztású festők (később „alföldi festők”) közvetlen tapasztalatokat szereztek a máramarosi bányavárosban folyó művészeti tevékenységről.

Az ösztöndíjas időszak legfontosabb tudományos eredménye, hogy tovább tudtam folytatni kutatásaimat a pályázatomban megjelölt legfőbb kutatási irányába is, amelynek célja az 1950-es és 60-as évek fordulóján a magyar képzőművészetben megjelenő táj- és természetképek értékelése. Ehhez – a korlátozások alatt először – internetes forrásokból, azt követően könyvtári és múzeumi adattári és fotótári kutatásokkal készültem. Az ezzel a témával kapcsolatos kutatásaimat, illetve időközben felmerült módszertani problémákat bemutattam a 2021. szeptember 14-i szóbeli beszámolóban. A 2021 őszen elkezdett összefoglaló tanulmányomban a Tornyai János Múzeumban 1951-ben, a Múzeumok és Műemlékek Országos Központja által rendezett kiállítást elemeztem, amely alapján egyértelműen kirajzolódott az a tézis, amely szerint az a az 1950-es évek szocialista realista festészeti elveinek időszakában az irodalmi kánonok narratív struktúráit elsősorban a 19. századi romantika gondolatvilágából merítették és annak illusztrációjaként használták fel a magyar tájképfestészetet. Az 1951-es kiállításon szereplő, elsősorban a Szépművészeti Múzeum gyűjteményéből kölcsönzött művek mellé a rendező, Bényi László a 19. századi magyar költészet egy-egy jelentős darabját állította oda. Célja ezzel nemcsak a Petőfi Sándor nevével fémjelzett „forradalmi hagyomány” legitimációja, hanem annak a Révai-féle kultúrpolitikai elvekkel való megfeleltetése is volt. Ilyen módon tanulmányom vitatja többek között az *Ars Hungarica* 2017-es évfolyamában megjelent Maya és Ruben Fowkes által jegyzett tanulmány főbb téziseit is, akik a Múcsarnok 1950-es évekbeli kiállításait elemezve azt mutatták ki, hogy a sztálinista minták átvételét követő magyar kultúrpolitika sematikusan utánozta a szovjet mintákat, ami – szerintük – például a természeti elemeket ábrázoló művek és az egykori enteriőrfotókon feltűnő kiállításrendezési elvek (pl. növénydekoráció) átvételében is tetten érhető. Szerintem ennél többről van szó, mert az általam elemzett hódmezővásárhelyi kiállításon a természet meghódítását nem a kortárs művészetben, hanem a régmúltra visszavetítve is ki lehet mutatni, azaz a 19. századi nemzetépítés zsargonját használta fel az 1948-as fordulatot követő diktatúra saját céljainak propagálására. Ebben az olvasatban az 1951-es kiállítás a „szocialista hazafiság” égisze alatt megvalósult konzervatív szemléletű aktus, hiszen a természeti

környezetet épp ebben az időszakban kezdték el a tévesztés, kolhozosítás révén industrializálni. A tanulmány befejezését 2022 februárjában tervezem. A publikáció lehetőségéről több szakfolyóirat szerkesztőivel egyeztettem, de lehetőséget és konkrét ígértet még nem kaptam a tanulmány megjelentetésére. Részben ezért, illetve a fent említett kutatások tovább folytatása érdekében úgy tervezem, hogy jövőre újra megpályázom a Kállai Ernő-ösztöndíjat, a harmadik évfolyamon.

A Kállai Ernő ösztöndíjas időszakban 2021. december 1-ig megjelent műkritikák és tanulmányok:

- Autonómia és érvényesség: egy élet az Alföld bővületében. Fülöp Erzsébet (1937–2020). *Vásárhelyi Látóhatár*, XII. évf. 2021 november, 32. sz. 8.
- Modernek Somogyban. Vaszary Képtár, Kaposvár. *Műértő*, XXIV-XXV. évf. 2020 nov-dec. ill. 2021 jan., 11–12. sz. ill. 1. sz. 8.
- Kapcsolatnélküliség. Kortárs reflexiók a koronavírus járvány után, *Kortárs online*, 2021. augusztus
- Kicsi és Nagy. Klimó Károly kiállítása a veszprémi Vass László Gyűjteményben. *Séd*, 7. évf. 2021. 13.
- Őrzött árnyékok. [Egry József tájképfestészetéről.] *Országút*, II. évf. 2021. július, 13. sz. 32–35.
- Frissesség és generációs párbeszéd. [A 67. vásárhelyi Őszi Tárlatról (2020).] *Országút*, II. évf. 2021. június, 12. sz. 33–35.
- Életút-értelemzés. Szüts Miklós memoárkötete. *Műértő*, XXIV. évf. 2021. június-július-augusztus, 6–7–8. sz. 6.
- Belső tájak, külső ingerek. [Gresa Márton, Kármán Dániel, Szabó Klára Petra kiállításáról.] *Műértő*, XXIV. évf. 2021. április-május. 4 – 5. sz. 7.
- Művésztelepek, művészkolóniák. *Műértő*, XXIV. évf. 2021. február-március. 2–3. sz. 12.

Az ösztöndíjas időszak alatt megjelent, illetve publikálás alatt álló, nem az ösztöndíj témájához kapcsolódó írások:

- Hans Rasmus Astrup és műgyűjteménye. Egy művésztől több főművet. *Műértő*, XXIV. évf. 2020. szept-okt., 9–10. sz. 30.
- Szabadságot adó ecsetvonások. Új könyv Hortobágyi Endre festészetéről. (Recenzió) 4 p. (Kézirat az *Országút* című folyóirat 2021. karácsonyi száma részére)
- A néprajzi inspiráció. Czimra Gyula néprajzi gyűjtemény mint művészetének inspirációs forrása. 8 p. (A Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria felkérésére, szerződéssel, e miatt nem mellékelhető)
- Magyar képzőművészek Svédországban. 8 p. (Kézirat, kiadói felkérésére)
- Magyar képzőművészek Norvégiában. 8 p. (Kézirat, kiadói felkérésére)

Konferencia-részvétel:

- *Alföldi tájak, nagybányai tájak*. Nagybánya 125 éve, Kiskunhalas, Thorma János Múzeum, Szücs György szekciója, 2021. szeptember 17. (Az előadás szövege megjelenik a konferenciakötetbe 2022 tavaszán.)

- *Konzervatív és/vagy forradalmár.* Gerő Ödön: Új művészet, új művészek. Látkép 2021 konferencia, ELKH Humántudományi Kutatóközpont, Művészettörténeti Intézet, 2021. szeptember 23. (Elhalasztva 2020-ról, az előadásból készülő tanulmány megjelenik 2022-ban.)

Budapest, 2021. december 2.

Tóth Károly